

6. JAANUARIL 1920 kanti Koidu seltsimajas ette Peter Jacobi näitemäng «Pansion Schöller ehk Kui onu hullumajas käis». Loo tõi lavale kohalik kultuuriaktivist Märt Mõrd, näitlejateks olid isetegevuslased nagu igal teiselgi näitemänguõhtul. Sündinud oli teatri- ja kunstihing Ugala. Panna seltsile nimeks just Ugala, mis viitab kahele iidsele Eesti maakonnale Ugandile ja Sakalale, soovitas kirjamees Friedrich Kuhlbars.

Uue seltsi tekkesse suhtuti Viljandis soojalt ja Ugala esimesed etendused läksid täissaalidele. Esimesteks näitejuhtideks said Armin Hunt ja Märt Mõrd, esimesena nimetatu Loodi, teine Abja vallast. Kummalgi polnud teatriharidust, kuid oli pikaegne kogemus Viljandi näiteringide ja seltside lavalt.

Algus oli raske. Nagu ütles praegune Ugala teatri dramaturg Liis Aedmaa, pörkas teater oma esimestel aastatel kokku suurte majanduslike ja olmeliste raskustega. Ruume renditi Koidu seltsilt, kes ka ise agaralt maja kasutas. Talviti oli saal kütmata, dekoratsioonideks raha ei jätkunud ja kostüümide eest pidid näitlejad ise hoolt kandma. Kitsikusest ei aidanud välja ka etendustele lisaks korraldatud ballid ja peoõhtud ning saadud annetused. Kostis hääli, mis kahtlesid, kas nii väikeses linnas – toona oli siin alla 9300 elaniku – on üldse võimalik teatrit teha.

1935. aastal kirjutas Alfred Kivirähk ajakirjas Teater, et erinevalt teistest teatritest pidi Ugala maksma lõbustusmaksu. «Neil (teistel provintsiteatritel – toimetuse) olid omad ruumid, rohkem rahvast ja nad said mitmekordselt suuremad toetused nii riigilt kui ka linnalt. Nii näiteks saadi 1924/25. aasta toetuseks 40 000 marka, kuid makseti linnale tagasi ligi 300 000 marka.»

1920. AASTA suvel korraldati Ugala teatri kunstilise taseme parandamiseks näitekunsti-kursused, mida viisid läbi tunnustatud näitejuhid eesotsas Karl Jungholzig Estonia. Kursuse lõputööna sündis Viljandi lossimägedes Karl Jungholzi lavastajakäe all Oscar Wilde'i «Salome», mis oli ühtlasi Eesti esimene vabaõhulavastus.

Vastuvõtt oli soe. «Samamoodi nagu alguses ei olnud professionaalseid näitlejaid, ei olnud ka teatrikriitikuid. Nii Viljandi inimesed kui Sakala ja Oma Maa olid teatri suhtes väga toetavad,» nentis Liis Aedmaa.

1924. AASTAL saadi oma käsutusse Seasaare kõrtsi teisel korrusel asuv saal, aga ka seal polnud teatrit teha sugugi kerge. «Koidu seltsi tegevusest küll enam ei sõltunud, ent uued ruumid olid kitsukesed, lagi tilkus läbi ja etendusi segas alt kostev kõrtsimüra,» rääkis Liis Aedmaa.

Et teatri käekäiku parandada, tegi toonane Ugala majandusjuht Oskar Härm juhatusele ettepaneku muuta teater kutse-liseks. See sai teoks **1926. AASTA 1. VEEBRUARIL**.

1931. AASTAL etendus Ugalas esimene eesti autorite operett «Ly». Libreto autor oli Arnold Sepp ja viisi autor Priit Ardl.

Liis Aedmaa sõnul mängiti Ugalas muusikalavastusi 1920. aastate keskpaigast 1936. aasta kevadeni, mil nende tegemine otsustati lõpetada. Enne seda jõudsid lavale näiteks «Silva», «Nahkhiir» ja «Bajadeer». Operetid töid saali küll palju publikut, kuid nende väljatoomine oli väga kulukas. «Selleks pidid palgal olema orkester ja tantsutüdrukud ning kõik näitlejad pidid oskama väga hästi laulda. Draamalavastused selle tõttu aga kannatasid,» märkis Aedmaa.

Ugala mängis Koidu seltsimaja teatrisaalis kahel perioodil: asutamisest kuni 1924. aastani ja aastatel 1941–1981.

Ugala teater tegutses Seasaare kõrtsi teisel korrusel asuvas saalis aastatel 1924–1941.

Teater edenes jõudsalt, kuid tundis aina enam puudust oma majast. Aastad 1935–1937 oli tihe maja otsingute aeg. **1937. AASTAL** oligi suur lootus see lõpuks saada. Iga tuluõhtuga koguti raha ja üritati algkapitali kokku saada, valminud oli ka Eugen Sachariase suurejooneline projekt. Liis Aedmaa rääkis, et linn oli eraldanud Ugalale krundi, mis asub praeguse Viljandi gümnaasiumi vastas ja kus on Eke Projekti maja. Et aga linn ja riik ei pannud teatrimaja sündimisele õlga alla ning algasid kurjad ajad, jäid plaanid soiku.

1949. AASTAL sai Ugala kunstiliseks juhiks Aleks Sats ning ta pidas seda ametit 1970. aastani, mis teeb temast kõige pikema staažiga kunstilise juhi.

Liis Aedmaa rääkis, et sel ajal tegi Sats ise ka väga palju lavastusi. Tema kõrval lavastas esialgu Karl Ader, hiljem lisandusid Heino Torga ja teised. 1960. aastatel toodi välja lavastusi, mille mängukordade rekordeid ei ole hiljem õnnestunud ületada. Väga palju mängiti Läti dramaturgiat. Nagu Liis Aedmaa selgitas, pidid nõukogude ajal kindla osa repertuaarist moodustama vennasrahvaste ehk Nõukogude Liidu ülejäänud 14 liiduvabariigi autorite näidendid. «Selleks et vältida tulipunast repertuaari, mida Moskva ette kirjutas, lavastaski Ugala väga palju Läti näidendeid, mis olid eestlastele arusaadavamad.»

Sõjajärgsest ajast võib üheks märgilisemaks nimetada Aleks Satsi Gunārs Priede näidendi põhjal valminud lavastust «Kuigi on sügis», mis esietendus **1957. AASTAL** ja millega saadi «Balti teatrikevadel» laureaadi tiitel. Reet Neimar kirjutas raamatus «Sajandi sada sõnalavastust», et Ugala pidi alatihti välja õpetama või suurtesse rollidesse «edutama» uusi näitlejaid, sest Viljandis tuule tiibadesse saanud ning seejärel Tallinna ja Tartu lavadele suundunud näitlejad olid Ugala ajaloo pidev kaasnähtus. «Väikese teatri suur kunst – nii öeldi 1958. aastal Ugala kohta.»

1967. AASTAL tõi Aleks Sats publiku ette Ardi Liivese «Mürgi perenaise», mis sai oktoobrirevolutsiooni 50. aastapäevale pühendatud teatrifestivalil teise koha. Sellega on Liis Aedmaa sõnul seotud üks Ugala suurimaid legende, mis vastab saajaprotsendilisele tõele. «Kui etendus oli läbi, toimus kohtumine, kus oli kohal ka toonane Nõukogude Liidu kultuuriminister Jekaterina Furtseva. Kui too küsis, mis teater see Ugala selline on, ütles Eesti NSV kultuuriminister Albert Laus, et see on väike Viljandi teater, millel pole oma majagi. Selle peale teatas Furtseva, et ehitame neile siis oma maja. See avati küll alles 14 aastat hiljem, kuid sellest käsust sai asi alguse.» Algasid ettevalmistused: valiti krunt, korraldati arhitektuurikonkurss ning 1975. aastal pandi majale nurgakivi.

1979. AASTAL tuli Ugalasse kunstiliseks juhiks Jaan Tooming, kes oli seal 1983. aastani. «Seitsmekümnendad on Ugalas pigem tagasihoidlik periood ning sinna aega ühtegi väga kõrgel kunstilisel tasemel lavastust justkui ei jää. Tol ajal oli Tooming Vanemuises ja ta oli Eesti lavastajate täielik tipp. Tema tulekuga sai Ugala uue hingamise,» rääkis Liis Aedmaa.

Toonane Ugala näitleja Anne Margiste meenutab raamatus «Ugala aja lugu»: «Toominga periood oli täiesti ideaalilähedane, niisugune, millest iga noor näitleja unistab, kui teatril mõtleb. Nii vaimne ja samas väga kokkuhoidev.»

Üks märgiline lavastus Ugala ajaloos on Toominga 1980. aastal publiku ette toodud Juhan Smuuli näidend «Kihnu Jõnn», mida mängiti ka Riias, Moskvas, Taškendis ja mujal ning mis püsis repertuaaris üle kümne aasta. «Seal olid väga head rollid ja tugev ansambli mäng. Näitlejad on ise õelnud, et «Kihnu Jõnn» oli lavastus, mis ei lagunenud isegi siis, kui olid pikad mängukordade vahed,» kõneles Aedmaa.

2002. aastal taastati see lavastus üheks mängukorras ning kõik teised näitlejad peale lahkunud Rein Malmsteni olid samad. Rein Malmsteni osa mängis tema poeg Mait Malmsten.

29. DETSEMBRIL 1981 sai teoks pikaegne unistus: Ugala andis oma esimese etenduse uues teatrimajas. Selleks oli Jaan Toominga lavastatud Eduard Viilde «Rahva sõda», mille proove alustati veel Koidu seltsimajas. Punastest tellistest hoonest Valuoja tiigi kaldal sai Nõukogude Liidu kõige moodsam teatrimaja.

Liis Aedmaa sõnul käidi 1980. aastatel Ugala teatris väga palju. Eelkõige uue maja pärast, kuid ka tänu õnnestunud repertuaarivalikutele. 1987. aastal vaadati Ugala etendusi 146 459 korda, mis on Ugala kõigi aegade külastatavuse rekord.

Mainida tasub ka seda, et kui 1980. aastatel taheti suure kollektiiviga osta pileteid mõnele Ugala populaarsele lavastusele, pidi enne vaatamas käima mõnda muud etendust ja siis sai piletid eelisjärjekorras.

1983. AASTAL sai Ugala kunstiliseks juhiks Jaak Allik, kes kutsus Viljandisse palju külalislavastajaid ja -näitlejaid, et kõik Baltikumi moodsaima teatrimaja võimalustest osa saaksid. Lavastajatest tulid siia Kaarin Raid ja Kalju Komissarov, kes siia ka jäid. Lavastasid veel näiteks Viljo Saldre, Juhan Viiding, Merle Karusoo ja Väino Uibo. Külalishäälsetest võis järgnevatel aastail lavalaudadel näha teiste hulgas Helgi Sallot, Kersti Kreismanni, Katrin Saukast, Liis Benderit, Tõnu Karki, Tõnu Tepandit ja Kalju Orrot.

1983. AASTAL esietendus Merle Karusoo «Näärpäev». Sellest sai alguse laste jõululavastuste traditsioon, mis on jõudnud ka teistesse teatritesse. «Et Ugala on kogu oma tegutsemisajal hoidnud eesmärgina mängida nii täiskasvanutele, noortele kui lastele, esietendub hooajal enamasti ikka ka üks-kaks lastelavastust.» märkis Liis Aedmaa.

Lastelavastusi on Ugala teinud teiste seas Elmo Nüganen, Peeter Tammearu ja Oleg Titov ning mitmel korral on nende eest pälvitud Salme Reegi nimeline auhind.

1985. AASTAL töi Kalju Komissarov publiku ette Lion Feuchtwangeri «Vennad Lautensakid», milles võttis kunstnik Jaak Vausiga kasutusele kogu Ugala lavatehnika. «See lavastus oli nii moodne, et kui sellega mindi 1986. aastal Moskvasse, ei olnud seal ühtki teatrit, kus oleks olnud võimalik seda nii mängida, et mitte midagi muutma ei peaks. Niisugune moodne lava oli omamoodi suur õnnistus, samas muutis see osa lavastuste mujal mängimise väga keeruliseks või suisa võimatuks.» rääkis Liis Aedmaa.

1980. aastatel sai alguse traditsioon, et lavakunstikooli üliõpilased tegid Ugalaga koostööd ja andsid seal diplomietendusi. «Komissarovi esimene lend ehk lavakunstikooli 13. lend suuresti elaski Viljandis, enamik nende diplomilavastusi tuli välja Ugala.» rääkis Liis Aedmaa. Aastatel 1984–1988 lavakunstikoolis õppinud 13. lend mängis Ugala diplomilavastusi «Oklahoma», «Törksa taltsutus» ja «Kolm öde». Hiljem muutus väga tihedaks ka Ugala ja praeguse Viljandi kultuuriakadeemia koostöö.

1991. AASTAL jõudis Ugala lavale 13. lennu näitlejate Allan Noormetsa, Elmo Nüganeni, Piret Kalda ja Andres Noormetsa «Armastus kolme apelsini vastu», mida mängiti täissaalidele kolm aastat. See oli ajastukriitiline improvisatsiooniline lavastus, algmaterjalina oli olemas ainult Carlo Gozzi muinasjutul põhinev näidend.

Andres Noormets meenutas raamatus «Ugala teatri aja lugu», et kontrolltendus kestis neli tundi ja suur osa saalis istujaid kaotas igasuguse lootuse, lavastusest sai aga legend, mis elab tänini. «Mõte oli ja publik leidis selle üles. /.../ Ainult sedasi võis ki kurikuulus nähtamatu Toscana juuksenõela stseen kasvada paariminutilise lavatagust ümberriietumist katvast etüüdist ligi pooletunniseks intermeediumiks. /.../ Ühtäkki oli sündinud lavastus, mis ei mahtunud kehtivate reeglite alla ja mida hea hulk vaatajaid käis kaemas nii tihti kui võimalik.»

1994. aastal, lõpuetendusele järgnenud oksjonil müüdi muu hulgas 550 krooni eest maha nähtamatu juuksenõel.

Liis Aedmaa rääkis, et selle lavastuse arvatavasti kõige olulisem etendus anti Draamateatris 1991. aasta 21. augustil, mil Moskvas oli riigipöördekatse. «Lava taga kuulati kogu aeg raadiot, kus tehti putšist ülekannet. Näitlejad andsid publikule infot otse lavalt. Elmo Nüganeni Pantalone sai keset etendust publikut rõõmustada Eesti teatri ajalukku läinud lausega «Putšistid lahkusid lendavatel luudadel!»»

2002. AASTAL esietendus Olustvere lossis Kaarin Raidi lavastus «Onu Vanja», milles teiste seas astusid üles Andres Noormets, Jaan Rekkor, Peeter Tammearu, Triinu Meriste ja Maria Soomets. Seda lavastust mängiti 114 korda ja selle nägemiseks oodati kuude kaupa piletijärjekorras.

Liis Aedmaa nimetas «Onu Vanjat» väga tugevaks ja õnnestunud ansambli mänguga lavastuseks. «Kaarin Raidi on nimetatud kõige meisterlikumaks Tšehhovi lavastajaks ja «Onu Vanja» on Eesti Tšehhovi-lavastuste üks täielikke.»

2003. AASTAL esietendus Andrus Kivirähki «Helesinine vagun», Taago Tubina üks esimesi lavastusi Ugala. Seda nõukogude aja nostalgias rääkivat komöödiat mängiti väga pikalt: viimane etendus anti 2013. aasta kevadel.

1991. aastal esietendus Elmo Nüganeni legendaarne «Armastus kolme apelsini vastu». Pildil Elmo Nüganen ja Piret Kalda.

Kaarin Raidi 2002. aastal esietendunud «Onu Vanja» on Eesti Tšehhovi-lavastuste üks tippe. Pildil Maria Soomets ja Peeter Tammearu.

2006. AASTAL esietendus Kalju Komissarovi mastaapne muusikalavastus «Marilyn», mida mängiti täissaalidele 52 korda ning mis oli suur väljakutse nii näitlejatele kui ka teatri tehnilisele meeskonnale. Nimitegelast kehastas Hilje Murel, kes pälvis suurepärase rolli eest ohtralt kiidusõnu.

2011. AASTAL esietendus komöödia «Meeste kodu», milles astusid üles eri teatrites töötavad kursusevennad Indrek Sammul, Mait Malmsten, Ago Anderson ja Riho Kütsar. Meeste keskeaprobleeme kirjeldavast humoorikast lavastusest kujunes tõeline menuk ja see jõudis publiku ette 100 korda.

2015. AASTA kevadel koliti teatrimaja suure remondi tõttu ajutisse *black box*'i, kus tegutseti 2017. aasta märtsini. Lavale jõudis kümme uuslavastust ja üle 200 etenduse.

2016. AASTAL tõi Vallo Kirs Vargamäel vaatajate ette Anton Hansen Tammsaare «Kõrboja perenaise», mida mängiti kolm suve täistribüünidele. Kadri Lepp kandideeris Kõrboja Anna rolliga teatriliidu naispeaosatäitja preemiale.

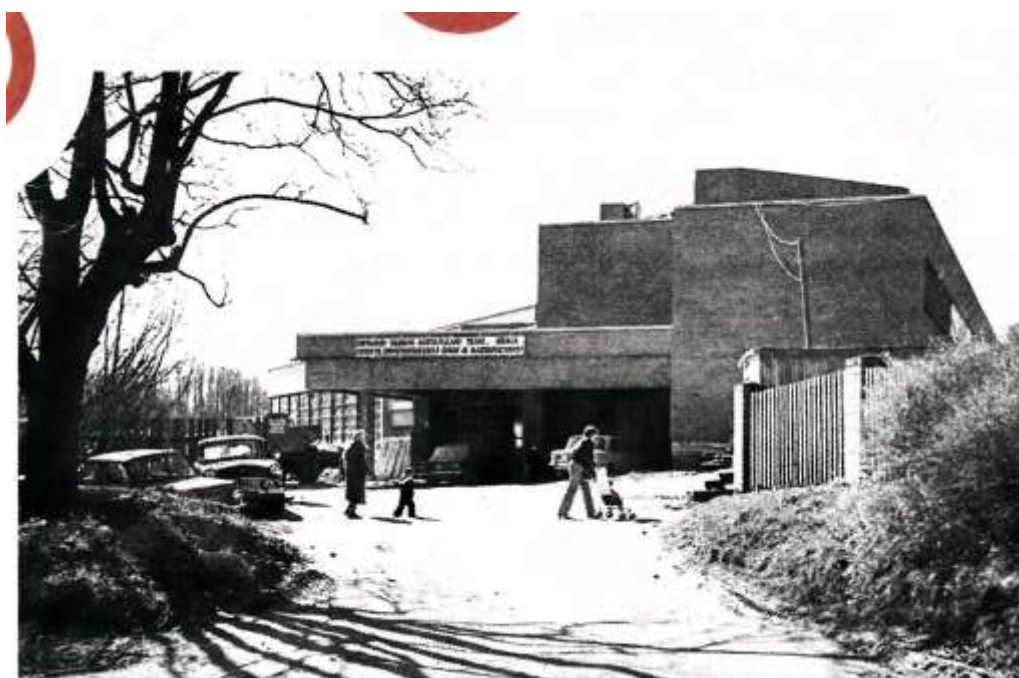
Ugala on Vargamäel mänginud rohkemgi: seal on etendunud Vallo Kirsi «Vanad ja noored» ning Andres Noormetsa «Tõde ja õigus I». 2014. aastal esietendunud ja kolm suve mängitud «Vanad ja noored» tõi Peeter Jürgensile teatriliidu meespeaosatäitja preemia.

Ugala juubeliaastal jõuab suure tõenäosusega 100. etenduskorrani Liis Aedmaa lavastatud «Emadepäev», mis esietendus **2017. AASTAL**. Selles astuvad üles Jaana Kena, Terje Pennie, Triinu Meriste ja Kadri Lepp, kes kirjeldavad emaks olemise rõõme ja muresid.

Vallo Kirsi 2016. aastal esietendunud «Kõrboja perenaise» mängiti kolm suve järjest. Pildil esiplaanil Kadri Lepp ja Ott Aardam.

Allikad: Helle Leppiku «Ugala aja lugu» ja Reet Neimari «Sajandi sada sõnalavastust». Fotod: Ugala teater

1981. aasta. Baltikumi moodsaime teatrimaja on kohe valmis.